

TERRORYZM A BEZPIECZEŃSTWO W TURYSTYCE

TERRORISM AND SECURITY OF TOURISM

NATALIA CZOP*

ABSTRACT

The paper describes the impact of terrorism on tourism safety and the activities aimed at the prevention of attacks in which tourists might be harmed. The paper's purpose is to indicate the main threats related to tourist travels and to discuss practices and regulations regarding terrorism that operate both in Poland and in the whole European Union. The research method used here is critical analysis of literature. First, terrorism is described as a factor delimiting tourist activity, and places are indicated that are most endangered by attacks in the contemporary reality. Examples of 21st century terrorist attacks related to tourism are also given. Then, activities undertaken to protect Polish tourists are discussed, as well as the services responsible for their safety abroad. Finally, topics related to fight with terrorism in the European Union are discussed; the level of terrorism threat is relatively low there. The entire consideration has indicated that tourism security applies to all stages of a journey, including planning, and it requires both appropriate political and system solutions, and the prudence on the part of tourists.

---

* Lic. Natalia Czop, Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie; correspondence address: Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Krupnicza 3, 31-123 Kraków, Poland

KEYWORDS

tourism, tourism security, terrorism

ABSTRAKT

Artykuł opisuje wpływ terroryzmu na bezpieczeństwo w turystyce oraz działania mające na celu zapobieganie atakom, w których mogliby ucierpieć turyści. Celem jest wskazanie głównych zagrożeń związanych z wyjazdami turystycznymi oraz omówienie praktyk i regulacji odnoszących się do terroryzmu, funkcjonujących zarówno w Polsce, jak i w całej Unii Europejskiej. Zastosowaną metodą badawczą jest krytyczna analiza literatury. Najpierw opisano terroryzm jako czynnik ograniczający ruch turystyczny oraz wskazano miejsca najbardziej narażone na ataki w obecnej rzeczywistości. Podano również przykłady zamachów terrorystycznych związanych z turystyką, które miały miejsce w XXI wieku. Następnie omówiono pokrótce działania służące ochronie polskich turystów oraz wskazano służby odpowiedzialne za ich bezpieczeństwo za granicą. Na zakończenie omówiono zagadnienia związane ze zwalczaniem terroryzmu w Unii Europejskiej, w której stopień zagrożenia terroryzmem jest stosunkowo niski. Rozważania wykazały, że bezpieczeństwo ruchu turystycznego odnosi się do wszystkich etapów podróży, w tym do momentu planowania wyjazdu, i wymaga zarówno rozwiązań politycznych, systemowych, jak i rozważań ze strony turystów.

SŁOWA KLUCZOWE

turystyka, bezpieczeństwo w turystyce, terroryzm

WSTĘP

Sektor turystyczny jest bardzo wrażliwy na różnego rodzaju napięcia, konflikty zbrojne, akty terroryzmu czy też inne przejawy agresji, które mogłyby wpłynąć na bezpieczeństwo osoby podróżującej. Daje to terrorystom szerokie pole do działania. Strach przed terroryzmem bowiem nie tylko ogranicza ruch turystyczny, ale również może mieć dotkliwe konsekwencje ekonomiczne. Biorąc pod uwagę, że gospodarki wielu krajów w dużym stopniu opierają się na dochodach z turystyki, może w nich nastąpić obniżenie tych dochodów oraz poziomu zatrudnienia mieszkańców w państwach dotkniętych terroryzmem. To z kolei może się wiązać z koniecznością zwiększenia wydatków na promocję oraz ze wzrostem kosztów odbudowy i renowacji

obiektów, a także nakładów na bezpieczeństwo¹ i służby takie jak policja turystyczna czy konwoje grup turystycznych.

Celem artykułu² jest wskazanie głównych zagrożeń związanych z wyjazdami turystycznymi oraz przykładów działań zmierzających do ochrony turystów przed atakami terrorystycznymi ze szczególnym uwzględnieniem Unii Europejskiej, a także omówienie, w jaki sposób Polska chroni swoich obywateli wybierających się za granicę. Zastosowaną metodą badawczą jest krytyczna analiza literatury.

TERRORYZM JAKO CZYNNIK OGRANICZAJĄCY RUCH TURYSTYCZNY

Terroryzm jest pojęciem, które posiada szereg definicji. Na potrzeby artykułu autorka posłużyła się propozycją Kuby Jałoszyńskiego, który podaje, że jest to „planowana, zorganizowana i zazwyczaj uzasadniona ideologicznie działalność osób lub grup mająca na celu wymuszenie od władz państwowych, społeczeństwa lub poszczególnych osób określonych świadczeń, zachowań lub postaw, a realizowana w przestępczych formach, obliczona na wywołanie szerokiego rozgłosu”³. Do przejawów terroryzmu, którymi najbardziej zagrożeni są turyści, zalicza się zamachy bombowe, ataki samobójcze, zabójstwa z użyciem broni oraz porwania, zarówno osób, jak i środków transportu, głównie lotniczego⁴.

Zagrożenie to z kolei wysokie prawdopodobieństwo naruszenia lub całkowitej utraty cenionej przez podmiot bezpieczeństwa wartości⁵. Można przyjąć, że przyczyną poczucia zagrożenia dla jednostki ludzkiej są dwa źródła: drugi człowiek i natura. Wobec natury człowiek jest bezradny, natomiast agresję człowieka wobec człowieka rodzi przede wszystkim nienawiść i chęć zysku czy osiągnięcia własnych celów⁶. Turystyka jako branża wspierana

¹ I. Kapera, *Terroryzm a turystyka w krajach arabskich na przykładzie Egiptu*, [w:] *Bezpieczeństwo w turystyce. Wybrane zagadnienia*, S. Sacha (red.), Kraków 2009, s. 20.

² Artykuł jest skróconą i opracowaną wersją pracy licencjackiej autorki pt. *Terroryzm a bezpieczeństwo w turystyce*, napisanej pod kierunkiem dra inż. Pawła Pajorskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2020.

³ K. Jałoszyński, *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Bielsko-Biała 2009, s. 8.

⁴ M. Marczak, *Wpływ terroryzmu na rozwój turystyki międzynarodowej*, „Zeszyty Naukowe” 2012, nr 738: *Ekonomiczne problemy turystyki*, nr 4 (20), s. 91.

⁵ J. Piwowski, *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, Kraków 2016, s. 42.

⁶ W. Pokruszyński, J. Piwowski, *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Kraków 2019, s. 60.

przez państwo jest silnie związana z rządem tego kraju, stąd zainteresowanie terrorystów popularnymi ośrodkami wypoczynkowymi, miejscami wydarzeń kulturowych czy sportowych oraz ważnymi uroczystościami przyciągającymi zarówno turystów, jak i miejscową ludność. Atak w miejscu turystycznym zapewnia rozgłos i daje szerokie pole do wysuwania żądań na tle politycznym, dlatego terroryzm jest poważnym zagrożeniem dla współczesnej branży turystycznej.

Konflikty zbrojne i terroryzm należą do grupy czynników mających wpływ na ograniczenie lub regresję ruchu turystycznego. Turyści rezygnują lub zmieniają miejsce podróży na takie, z którym wiąże się mniejsze ryzyko ataków terrorystycznych, lub podróżują po kraju ojczystym, ocenianym jako mniej narażony na zagrożenie terroryzmem⁷. Kraje zagrożone terroryzmem, aby przetrwać na rynku turystycznym i pozostać atrakcyjną dla turystów destynacją, muszą oferować niższe ceny świadczonych usług.

Badacze Pizam i Fleischer⁸ stwierdzili, że gdy w jakimś miejscu dojdzie do aktu terroryzmu, ale nie będzie on powtarzany, przemysł turystyczny może odzyskać klientów w okresie od sześciu do dwunastu miesięcy od zdarzenia. Udowodniono, że wpływ zdarzenia terrorystycznego na zachowania turystyczne zależy od trzech wymiarów: kulturowego, osobistego oraz unikania ryzyka⁹. Ludzie samodzielnie oceniają ryzyko podczas podejmowania decyzji o wyjeździe, ponadto istotną rolę przy wyborze danej destynacji odgrywa sfera emocjonalna człowieka, a także dotychczasowe doświadczenia turystyczne – im są one większe, tym mniejsze jest postrzeganie ryzyka¹⁰. Bardziej doświadczeni turyści mają na celu zaspokojenie potrzeb wyższego rzędu, a mniej doświadczeni turyści wykazują więcej troski o podstawową potrzebę, jaką jest bezpieczeństwo¹¹.

MIEJSCA NAJBARDZIEJ NARAŻONE NA ATAKI TERRORYSTYCZNE
Zasadniczo wyodrębnia się cztery drogi oddziaływania ataków terrorystycznych na branżę turystyczną¹²:

⁷ S. Tanaś, *Znaczenie ludobójstwa i terroru w turystyce poznawczej*, „Turyzm” 2013, nr 23 (1), s. 7.

⁸ R.E. Bernacka, B. Sawicki, A.K. Mazurek-Kusiak, *Terroryzm a turystyka w opinii uczestników ruchu turystycznego oraz wybrane cechy osobowości*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku” 2015, nr 2 (12), s. 57.

⁹ Ibidem, s. 58.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ Ibidem, s. 59.

¹² Ibidem, s. 57.

- turyści są celem ataków w docelowym miejscu wypoczynku;
- turyści są celem ataków w strefie tranzytowej między miejscem zamieszkania a miejscem wypoczynku, np. na lotniskach lub w samolotach;
- turyści nie są bezpośrednim celem, ale przypadkowo stają się ofiarami ataków;
- turyści nie są ofiarami ataków, ale rozgłos towarzyszący danemu atakowi praktycznie wstrzymuje ruch turystyczny do miejsca, w którym do niego doszło.

RYC. 1. POZIOM ZAGROŻENIA TERRORYZMEM W KRAJACH EUROPEJSKICH (STAN NA 2018 ROK)

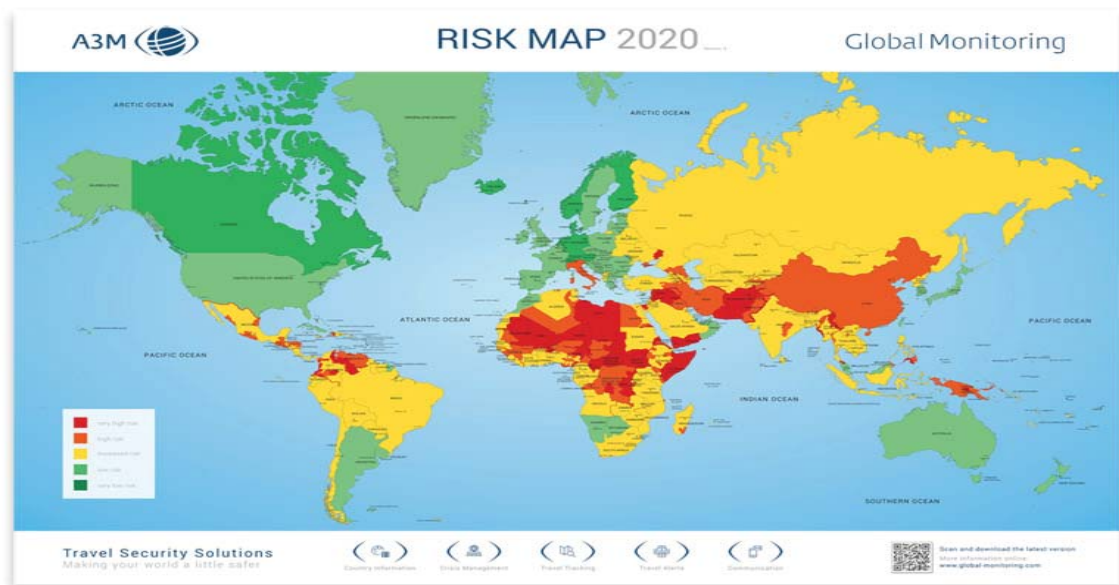
Źródło: H. Mallinson, *Is your 2018 summer holiday safe? Most dangerous destinations in Europe mapped*, „Express.co.uk”, 11.06.2018, <https://www.express.co.uk/travel/articles/971531/safe-holiday-summer-2018-europe-terrorism-fco-travel-advice> (dostęp: 10.04.2020). (Image: Getty Images)

Przedstawiona powyżej mapa obrazuje poziom zagrożenia terroryzmem w krajach europejskich (stan na 2018 rok). Państwa zagrożone najbardziej oznaczone są kolorem czerwonym, średnio – pomarańczowym, a najmniej – zielonym.

Według mapy krajami najbardziej narażonymi na ataki terrorystyczne są: Belgia, Francja, Niemcy, Rosja, Turcja i Wielka Brytania. Pozytywnym zjawiskiem jest fakt, że najwięcej krajów – wśród nich Polskę – wskazano jako odznaczające się stosunkowo niskim poziomem zagrożenia.

W porównaniu ze światową mapą ryzyka (ryc. 2), zaktualizowaną 13 marca 2020 roku¹³, Europa jest bezpiecznym kontynentem, o niskim stopniu zagrożenia terroryzmem.

RYC. 2. MAPA ŚWIATOWEGO RYZYKA

Legenda: kolor czerwony – bardzo wysokie ryzyko, kolor pomarańczowy – wysokie ryzyko, kolor żółty – zwiększone ryzyko, kolor jasnozielony – niskie ryzyko, kolor ciemnozielony – bardzo niskie ryzyko

Źródło: *Risk Map 2020*, „Global Monitoring”, 13.03.2020 [ostatnia aktualizacja], <https://www.global-monitoring.com/en/risk-map> (dostęp: 10.04.2020).

¹³ Stan na grudzień 2020 (przyj. red.).

Dla porównania: do krajów o bardzo niskim stopniu ryzyka (kolor ciemnozielony) można podróżować bez ograniczeń. Przepięstwa przeciwko obcokrajowcom są rzadkie i nie ma szczególnego ryzyka związanego z zagrożeniami naturalnymi lub zdrowotnymi. Siły bezpieczeństwa i służby ratownicze są łatwo dostępne, a w obszarach transportu i infrastruktury utrzymywane są wysokie standardy. Organizacje terrorystyczne mogą działać w tym kraju, ale maksymalnie w ograniczonym zakresie, dlatego poziom zagrożenia terroryzmem jest niewielki. Gwałtowne protesty są stosunkowo rzadkie. Natomiast w krajach o bardzo wysokim stopniu ryzyka (kolor czerwony) turyści powinni spodziewać się znacznych ograniczeń podczas podróży, a nawet tego, że może się ona okazać niemożliwa. Wyprawy do tych obszarów są zasadniczo odradzane, gdyż np. mogą tam występować konflikty zbrojne lub aktywnie działać organizacje terrorystyczne czy przestępcze, a rząd ma zazwyczaj niewielką kontrolę nad sytuacją w kraju. Siły bezpieczeństwa i służby ratownicze są rzadko dostępne lub nie ma ich wcale.

WYBRANE ZAMACHY TERRORYSTYCZNE ZWIĄZANE Z TURYSTYKĄ

W przeszłości turyści bywali ofiarami ataków terrorystycznych na całym świecie, jednak zazwyczaj tłumaczono to tym, że po prostu znajdowali się w niewłaściwym miejscu o niewłaściwym czasie. W ostatnich latach grupy podróżnych stały się jednak celem zaplanowanych działań terrorystycznych, zwłaszcza w krajach słabo rozwiniętych gospodarczo, w których niechęć do turystów jest wyjątkowo widoczna ze względu na wyraźne różnice społeczne lub z uwagi na niestosowanie się przez nich do norm i obyczajów społecznych oraz religijnych panujących w odwiedzanym kraju¹⁴. Lista ataków wymierzonych w turystów jest długa, dlatego postanowiono skupić się tylko na wybranych zamachach z ostatnich lat (z XXI wieku).

Przykładem jest atak terrorystyczny z 18 marca 2015 roku na muzeum mozaik Bardo znajdujące się w tunezyjskim Tunisie. Zginęło wtedy 20 zagranicznych turystów, w tym dwóch obywateli Polski. Inny przypadek miał miejsce trzy lata wcześniej w bułgarskim kurorcie Burgas 18 lipca 2012 roku. Zamachowiec samobójca zdetonował bombę w pobliżu autobusu z izraelskimi turystami. Zginęło sześciu Izraelczyków i bułgarski kierowca autobusu. 28 kwietnia 2011 roku w zamachu bombowym w centrum Marrakeszu w Maroku zginęło 17 osób, w tym ośmiu Francuzów. Serie zamachów

---

¹⁴ M. Marczak, *Wpływ terroryzmu...*, op. cit., s. 90.

z 26–29 listopada 2008 roku, mające miejsce w Bombaju, pochłonęły ponad 160 ofiar, w tym wielu cudzoziemców. Celem zamachowców padły dworzec kolejowy, centrum żydowskie, kawiarnia, a także popularne hotele. 1 października 2005 roku w serii zamachów bombowych na popularnej wśród turystów indonezyjskiej wyspie Bali zginęło 26 osób, w tym obywatele Australii i Japonii. Zamachów dokonano na kilka dni przed trzecią rocznicą zamachów terrorystycznych na Bali, w których śmierć poniosło ponad 200 osób. Tego samego roku w dniu 23 lipca w trzech zamachach bombowych w egipskim kurorcie Szarm el-Szejk zginęło ponad 80 osób. Większość ofiar to Egipcjanie, ale wśród zabitych byli Brytyjczycy, Niemcy, Włosi, Czesi i inni turyści. 7 października 2004 roku w serii ataków na hotel Hilton w Tabie i dwóch sąsiednich kurortach na granicy Egiptu z Izraelem, na półwyspie Synaj, zginęły 34 osoby, w tym turyści z Izraela i Włoch. Co najmniej 40 ofiar pochłonęły wydarzenia z dnia 16 maja 2003 roku, kiedy to dokonano serii zamachów terrorystycznych w Casablance w Maroku, a jednym z celów była hiszpańska restauracja. Śmierć ponieśli między innymi turyści z Francji, Hiszpanii i Włoch.

Najbardziej krwawy okazał się rok 2002, ponieważ wtedy miały miejsce aż trzy ataki skierowane w turystów. 11 kwietnia 2002 roku cysterna z gazem eksplodowała w pobliżu starożytnej synagogi na tunezyjskiej wyspie Dżerba. Zginęło 21 osób, w tym 14 niemieckich turystów i dwóch Francuzów. 12 października 2002 roku w dwóch klubach nocnych w popularnym wśród turystów kurorcie Kuta na południu indonezyjskiej wyspy Bali zamachowcy z działającej w Azji Południowej organizacji Dżimah Islamija zdetonowali bomby. Wśród 202 ofiar śmiertelnych z ponad 20 krajów była polska dziennikarka Beata Pawlak. 28 listopada 2002 roku 15 osób zginęło w zamachu na prowadzony przez Izraelczyków hotel Paradise w Mombasie w Kenii¹⁵.

Powyżej wskazano tylko ważniejsze przykłady ataków terrorystycznych, w których zginęli turyści. Każdego roku dochodzi do mniej lub bardziej spektakularnych aktów terroru, wymierzonych bezpośrednio lub pośrednio w turystów. Mają one miejsce na różnych kontynentach, w państwach o różnorodnym ustroju politycznym, bez względu na wyznawaną tam religię. Oznacza to, że terroryzm jest zjawiskiem, które nie zna granic, globalnym, zagrażającym całemu współczesnemu światu. Z punktu widzenia turystyki

---

¹⁵ *Największe ataki terrorystyczne na turystów*, „Newsweek.pl”, 19.03.2015, <https://www.newsweek.pl/swiat/najwieksze-ataki-terrorystyczne-na-turystow/djhh9xn> (dostęp: 25.05.2020).

pozytywny jest jednak fakt, że liczba aktów terroru wymierzonych bezpośrednio w sektor turystyczny maleje. Aktualnie obserwuje się wzrost liczby zamachów wymierzonych w żołnierzy pełniących misje pokojowe, polityków, policjantów czy też różnego rodzaju służby mundurowe¹⁶.

DZIAŁANIA ZMIERZAJĄCE DO OCHRONY POLSKICH TURYSTÓW

Zagraniczne podróżowanie stało się powszechne i ogólnodostępne, z czego chętnie korzystają obywatele polscy. Systematycznie tworzone są w związku z tym nowe przepisy i pakiety ubezpieczeniowe. Niektóre firmy ubezpieczeniowe wyłączają z polisy turystycznej kraje, do których Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ) nie zaleca wyjazdów. Większość ubezpieczeń nie obejmuje ochroną także zdarzeń, do których dochodzi na skutek ataków terrorystycznych, działań zbrojnych, konfliktów, zamieszek czy protestów.

Wartościowe treści przygotowujące do zagranicznego wyjazdu, informujące o prawach podróżującego czy też zagrożeniach można znaleźć w sieci, m.in. na stronie rządowej www.turystyka.gov.pl. Można się tam dowiedzieć, czy rozważany organizator podróży lub pośrednik turystyczny działa legalnie na podstawie wpisu do rejestru działalności regulowanej. Informacje o aktualnych zagrożeniach i bezpieczeństwie w podróży są dostępne na stronie MSZ w zakładce „Informacje dla podróżujących”¹⁷. Powołany jest także telefon bezpieczeństwa dla turystów, dostępny pod numerem +48 608 599 999. Ma on być pomocny w nagłych sytuacjach, np. w przypadku zaginięcia lub kradzieży dokumentów, choroby czy zgubienia się w mieście.

W Polsce funkcjonuje również Turystyczny Fundusz Gwarancyjny, czyli II filar systemu zabezpieczeń finansowych organizatorów turystyki i pośredników turystycznych. Środki na nim zgromadzone zabezpieczają turystów w przypadku niewypłacalności biura podróży, gdy zabezpieczenia z I filaru (gwarancje ubezpieczeniowe, bankowe lub umowy ubezpieczenia na rzecz klientów) są niewystarczające. W ramach tych środków klienci mają zapewniony powrót do kraju oraz zwrot pieniędzy za niezrealizowane w całości lub w części imprezy turystyczne¹⁸.

Przed wyjazdem można poinformować polskie służby konsularne o miejscu swojego pobytu za granicą. Nie jest to działanie obligatoryjne, ale

¹⁶ M. Marczak, *Wpływ terroryzmu...*, op. cit., s. 96.

¹⁷ *Informacje dla podróżujących*, „Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacje-dla-podrozujacych> (dostęp: 10.12.2020).

¹⁸ *Bezpieczne wakacje!*, „Ministerstwo Sportu – Portal Gov.pl”, 24.06.2017, <https://www.gov.pl/web/sport/bezpieczne-wakacje> (dostęp: 26.06.2020).

zalecane. Swoją podróż należy wówczas zarejestrować w serwisie „Odyseusz”, przygotowanym przez MSZ¹⁹. „Odyseusz” pomaga zlokalizować podróżnych z Polski w każdym miejscu na świecie, a w czasie niebezpieczeństwa umożliwia konsulowi rozsyłanie zarejestrowanym powiadomień SMS oraz ułatwia organizację odpowiedniej pomocy. Z serwisu można korzystać na urządzeniach stacjonarnych i mobilnych.

Praktyczne informacje na temat wszystkich krajów świata można również znaleźć w serwisie „Polak za granicą”²⁰. Znajdują się tam opisy państw, informacje o obowiązujących przepisach wjazdowych, wizach, opłatach, prawie lokalnym, miejscowych zwyczajach, opiece zdrowotnej, koniecznych szczepieniach. Istnieje też mobilna wersja tego serwisu – aplikacja iPolak, w której podane są adresy polskich placówek dyplomatycznych, w tym funkcja S.O.S. z telefonem alarmowym do najbliższej z nich. W razie zaistnienia niebezpiecznych sytuacji w kraju pobytu zarejestrowanego użytkownika MSZ wyśle mu powiadomienie o zagrożeniu²¹.

MSZ publikuje dodatkowo ostrzeżenia dla podróżujących dotyczące konkretnego kraju. Są to komunikaty pojawiające się w przypadku wystąpienia nagłych okoliczności dotyczących stanu bezpieczeństwa w danym państwie (np. wprowadzenie stanu wyjątkowego, zamach terrorystyczny, klęska żywiołowa). Do oceny ryzyka podróży zastosowano czterostopniową skalę²²:

- 1) Zachowaj zwykłą ostrożność – turyści powinni zwrócić uwagę na jakąś konkretną kwestię, np. częste kradzieże czy protesty rządowe.
- 2) Ostrzeżenie przed podróżą – MSZ nie zaleca podróży do takiego kraju. Niestabilna sytuacja polityczna lub społeczna czy ryzyko wystąpienia ataków terrorystycznych stanowi zagrożenie dla turystów.
- 3) Nie podróżuj – podróż jest stanowczo i pod każdym względem odradzana.
- 4) Opuść natychmiast.

Ponadto MSZ zamieszcza na swoich stronach wiele poradników ułatwiających właściwe przygotowanie do podróży oraz pobytu za granicą, np. „Bezpieczne wakacje” czy „Praca i pobyt w UE”. MSZ informuje, że nie zawsze może pomóc obywatelom, ponieważ uprawnienia konsula są ogra-

¹⁹ *Bezpieczeństwo podczas pobytu za granicą*, „Administracja SGH”, https://ssl-administracja.sgh.waw.pl/pl/cpm/wymiana_miedzynarodowa/wyjezdzajacy/programy/Strony/bezpieczenstwo_za-granica.aspx (dostęp: 20.06.2020).

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² *Informacje dla podróżujących*, „Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Portal Gov.pl”, op. cit.

niczone. Konsul nie może np. regulować zobowiązań finansowych, takich jak długi, grzywny, mandaty, koszty postępowania sądowego itp., świadczyć usług, które wykonują biura turystyczne, banki, firmy ubezpieczeniowe oraz firmy transportowe, pośredniczyć w uzyskaniu zgody na zatrudnienie czy uzyskaniu zakwaterowania, pełnić funkcji adwokata lub organizować osobie zainteresowanej pełnomocnika (choć może dostarczyć listę adwokatów)²³.

W ramach „Narodowego Programu Antyterrorystycznego na lata 2015–2019” Centrum Prewencji Terrorystycznej Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego przygotowało kampanię społeczną mającą na celu zwiększenie świadomości antyterrorystycznej społeczeństwa w obszarze zapobiegania zdarzeniom o charakterze terrorystycznym i reagowania na nie. Kampania „4U – uważaj, uciekaj, ukryj się, udaremnij atak!” uczy poprawnych zachowań w przypadku wystąpienia ataku terrorystycznego i zwiększa współpracę obywateli z organami państwa na rzecz walki z terroryzmem oraz zwraca uwagę, że każdy może być świadkiem zdarzeń o charakterze terrorystycznym, zarówno w kraju, jak i za granicą, a właściwa reakcja może uratować życie²⁴.

INSTYTUCJE ODPOWIEDZIALNE ZA BEZPIECZEŃSTWO POLAKÓW POZA GRANICAMI KRAJU W ODNIESIENIU DO TERRORYZMU

W zakresie zapewnienia opieki polskim obywatelom znajdującym się poza terytorium Polski szczególna rola przypada MSZ, które jest odpowiedzialne za udzielanie kompleksowej i sprawnej opieki konsularnej oraz koordynuje działania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa polskich placówek i ich personelu za granicą. Prowadzi także stały monitoring mediów pod kątem występowania sytuacji kryzysowych związanych z bezpieczeństwem obywateli polskich przebywających poza granicami kraju, w tym zagrożeń o charakterze terrorystycznym. W przypadku wystąpienia realnego zagrożenia aktem terroru lub w momencie jego wystąpienia MSZ koordynuje przepływ informacji pomiędzy zaangażowanymi instytucjami krajowymi a polskimi placówkami za granicą oraz wybranymi instytucjami międzynarodowymi. Do kompetencji MSZ należy też analiza zdarzeń o charakterze terrorystycznym, które miały miejsce na świecie, a także dokonywanie

---

²³ *Bezpieczeństwo podczas pobytu za granicą*, „Administracja SGH”, op. cit.

²⁴ Kampania „4U – uważaj, uciekaj, ukryj się, udaremnij atak!”, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/kampania-4u--uwazaj-uciekaj-ukryj-sie-udaremnij-atak> (dostęp: 20.06.2020).

politycznej oceny skutków takich incydentów. MSZ jest odpowiedzialne za współpracę z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi oraz za prezentowanie na forach międzynarodowych polskiego stanowiska w dziedzinie przeciwdziałania terroryzmowi i zwalczania go²⁵.

Kolejną instytucją udzielającą pomocy Polakom za granicą w razie aktu terrorystycznego jest Jednostka Wojskowa GROM, która może realizować zadania samodzielnie lub we współpracy z innymi jednostkami Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej oraz NATO. Jednostka przeznaczona jest m.in. do prowadzenia działań specjalnych i rozpoznawczych na obszarze kraju i poza jego granicami, w tym do udziału w akcjach zapobiegania aktom terroryzmu lub ich skutkom poza granicami państwa²⁶.

Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego (ABW) jest ustawowo zobowiązana do rozpoznawania zagrożeń terrorystycznych i zapobiegania aktom terroru. Pozyskiwanie i analizowanie informacji pozwala na ocenę źródeł i skali zjawiska, wytypowanie grup potencjalnych zamachowców, rozpoznanie ich planów i zaplecza logistycznego. Skuteczną koordynację działań podejmowanych przez jednostki odpowiedzialne za ochronę antyterrorystyczną Polski ma zapewnić powołane w ramach ABW Centrum Antyterrorystyczne (CAT). Jest ono jednostką koordynacyjno-analityczną w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi i jego zwalczania²⁷. Koordynuje proces wymiany informacji między uczestnikami systemu ochrony antyterrorystycznej, co umożliwia wdrażanie wspólnych procedur reagowania w przypadku zaistnienia jednej z czterech kategorii zdefiniowanego zagrożenia²⁸:

- zdarzenia terrorystycznego zaistniałego poza granicami Polski wpływającego na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
- zdarzenia terrorystycznego zaistniałego na terenie Polski wpływającego na bezpieczeństwo RP i jej obywateli;
- uzyskania informacji o potencjalnych zagrożeniach mogących wystąpić na terenie Polski i poza granicami RP;

²⁵ *Instytucje i służby*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/instytucje-i-sluzby> (dostęp: 20.06.2020).

²⁶ *Jednostka Wojskowa GROM*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/wojska-specjalne> (dostęp: 20.06.2020).

²⁷ *Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/abw> (dostęp: 20.06.2020).

²⁸ *Ibidem*.

- uzyskania informacji dotyczących prania pieniędzy lub transferów środków finansowych mogących świadczyć o finansowaniu działalności terrorystycznej.

Agencja Wywiadu (AW) uczestniczy w systemie antyterrorystycznym RP w związku z obowiązkiem realizacji zadań nałożonych na nią w ustawie z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu²⁹. Zgodnie z zawartymi w niej regulacjami do zadań AW należy m.in. rozpoznawanie międzynarodowego terroryzmu, ekstremizmu oraz międzynarodowych grup przestępczości zorganizowanej oraz rozpoznawanie międzynarodowego obrotu bronią, amunicją i materiałami wybuchowymi³⁰. AW monitoruje i analizuje również działalność grup ekstremistycznych, które mogą stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa RP oraz polskich obywateli i obiektów za granicą. Uzyskiwane w toku tych działań informacje są gromadzone, przetwarzane, a następnie przekazywane kluczowym odbiorcom w państwie³¹.

Służba Wywiadu Wojskowego (SWW) wśród wielu zadań wykonuje m.in. te polegające na rozpoznawaniu zagrożeń związanych z terroryzmem międzynarodowym i przeciwdziałaniu im. Wykrywa także międzynarodowy obrót bronią, w tym bronią masowej zagłady, amunicją i materiałami wybuchowymi. SWW specjalizuje się ponadto w rozpoznawaniu i eliminowaniu zagrożeń związanych z napięciami, konfliktami i kryzysami międzynarodowymi, mającymi wpływ na obronność państwa oraz zdolność bojową SZ RP³².

Służba Kontrwywiadu Wojskowego (SKW)³³ wykonuje zadania, do których należy rozpoznawanie oraz wykrywanie przestępstw związanych z działalnością terrorystyczną popełnianych przez żołnierzy pełniących czynną służbę wojskową, funkcjonariuszy SKW, SWW, pracowników SZ RP i innych jednostek organizacyjnych MON oraz zapobieganie im. Chodzi zwłaszcza o te przestępstwa, które godzą w bezpieczeństwo potencjału obronnego państwa, SZ RP oraz jednostek organizacyjnych MON, a także państw, które

---

²⁹ Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002 nr 74 poz. 676).

³⁰ *Agencja Wywiadu*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/aw> (dostęp: 20.06.2020).

³¹ *Ibidem*.

³² *Służba Wywiadu Wojskowego*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/sww> (dostęp: 20.06.2020).

³³ *Służba Kontrwywiadu Wojskowego*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/skw> (dostęp: 20.06.2020).

zapewniają wzajemność i współdziałanie z Żandarmerią Wojskową i innymi organami uprawnionymi do ścigania ww. przestępstw.

Działania zapobiegające terroryzmowi prowadzi również Policja. W jej strukturach wyodrębniono specjalną służbę kontrterrorystyczną³⁴, którą tworzą Centralny Pododdział Kontrterrorystyczny Policji „BOA” oraz samodzielne pododdziały kontrterrorystyczne Policji. W przypadku wystąpienia zdarzenia o charakterze terrorystycznym działania kontrterrorystyczne realizowane są priorytetowo³⁵. Przedstawiciele Policji wchodzą ponadto w skład krajowych i międzynarodowych gremiów zajmujących się analizą i wymianą informacji o zagrożeniach ze strony przestępczości terrorystycznej i ekstremistycznej na poziomie strategicznym i operacyjnym. Na forum międzynarodowym są to: Grupa Atlas (zrzeszająca europejskie jednostki kontrterrorystyczne), Interpol, Europol, Grupa Robocza ds. Terroryzmu działająca na forum UE³⁶.

ZWALCZANIE AKTÓW TERRORYZMU W UNII EUROPEJSKIEJ

Aby niwelować zagrożenia związane z terroryzmem w turystyce, konieczne jest zwiększanie wiedzy podróżujących na temat dokonywania oceny ryzyka związanego z wyjazdem. Należy zwrócić uwagę na bezpieczeństwo całego łańcucha turystycznego, nie tylko transportu. Istotne są także przejrzyste warunki polityki informacyjnej w czasach kryzysu, dlatego potrzeba ciągłego opracowywania i aktualizowania procedur oraz przepisów prawa związanych ze zwalczaniem terroryzmu na obszarze danego państwa, jak i w przestrzeni międzynarodowej.

Jak pokazuje przedstawiona wcześniej mapa światowego ryzyka (ryc. 2), Europa charakteryzuje się niskim stopniem zagrożenia terroryzmem i może być z tego względu atrakcyjna dla turystów. Po wydarzeniach z 2004 i 2005 roku, mających miejsce w Madrycie i Londynie, Rada Europejska przyjęła Deklarację w sprawie zwalczania terroryzmu³⁷. Wskazano w niej cele działania państw członkowskich i podkreślono ideę solidarności pomiędzy nimi oraz zobowiązania do udzielenia sobie wzajemnie wszelkiej możliwej pomocy. Podjęto również decyzję o wzmocnieniu ochrony granic

³⁴ *Policja*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/policja> (dostęp: 20.06.2020).

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ P. Gawliczek, *Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia (megaterroryzm) jako zagrożenie asymetryczne. Formy przeciwdziałania*, Warszawa 2007, s. 51.

i wzmożeniu kontroli na granicach wewnętrznych UE w celu zwiększenia efektywności wychwytywania potencjalnych terrorystów³⁸. UE w kwestii zwalczania terroryzmu współpracuje ponadto z organizacjami międzynarodowymi i państwami trzecimi³⁹.

Strategia antyterrorystyczna UE określa, w jaki sposób państwa członkowskie mogą przyczynić się do zwalczania terroryzmu. Wśród działań opisanych w strategii jest zatrzymanie gwałtownej radykalizacji postaw, np. poprzez sponsorowanie konferencji i prac badawczych poświęconych temu zagadnieniu. Nacisk kładzie się również na ochronę unijnej infrastruktury krytycznej oraz lepszą wymianę informacji między organami krajowymi, a także współpracę między wszystkimi zainteresowanymi podmiotami. Osiągnięto porozumienie w zakresie udzielenia organom ścigania (policji, Europolowi i innym) dostępu do systemu informacji wizowej. W systemie tym przechowywane są dane dotyczące ponad 70 mln osób związane z wizami pobytowymi i tranzytowymi w strefie Schengen, w tym fotografie i odciski dziesięciu palców wnioskodawcy. W strategii podkreślono również konieczność reagowania na niekonwencjonalne zagrożenia, np. biozagrożenia, i przygotowanie się do nich. Podobnie ważne są technologie wykrywcze i ich udoskonalanie. Strategia uwzględnia również działania na rzecz pozabawienia terrorystów zasobów finansowych. Komisja Europejska współpracuje z państwami członkowskimi w celu poprawy metod zamrażania i konfiskaty mienia terrorystów i dochodów pochodzących z przestępstwa oraz ustalenia wspólnych minimalnych standardów wyszkolenia dla urzędników prowadzących śledztwa finansowe. Promuje też skuteczną współpracę z jednostkami wywiadu finansowego na poziomie UE. Wreszcie w strategii uwzględniono również pomoc dla ofiar terroryzmu i wsparcie finansowe dla organizacji, które reprezentują ich interesy⁴⁰.

Strategia UE w zakresie zwalczania terroryzmu opiera się na czterech filarach⁴¹:

---

³⁸ Ibidem.

³⁹ K. Mrózek, *Zagrożenie Europy aktami terroryzmu – potencjalne cele*, „Security, Economy & Law” 2014, nr 4 (1/2014), s. 41–61, http://security-economy-law.pl/wp-content/uploads/2015/07/3.SEL_1_41-61.pdf (dostęp: 20.06.2020).

⁴⁰ *Komunikat Komisji do Parlamentu europejskiego i Rady – Skuteczniejsza walka z terroryzmem* /* COM/2007/0649 końcowy */, „EUR-Lex”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DC0649&from=EN> (dostęp: 20.06.2020).

⁴¹ Ibidem.

- 1) Zapobieganie (*prevent*) – odnosi się do powstrzymywania jednostek lub organizacji przed wspieraniem ataków terrorystycznych i terrorystów. Działania te mają obejmować również zwalczanie korzeni terroryzmu – radykalizacji i rekrutacji przyszłych zamachowców nie tylko na obszarze Europy, ale także poza nią.
- 2) Ochrona (*protect*) – obejmuje zapewnianie bezpieczeństwa mieszkańcom UE poprzez ochronę infrastruktury użyteczności publicznej oraz wzmacnianie bezpieczeństwa granic, transportu czy infrastruktury krytycznej.
- 3) Ściganie (*pursue*) – odnosi się do tropienia i ścigania terrorystów, utrudniania im planowania, komunikowania się oraz podróżowania na obszarze UE i poza nią.
- 4) Reagowanie (*respond*) – opiera się na korygowaniu mechanizmów wspólnotowych, które przeznaczone są do zapewnienia ochrony obywateli. Celem jest również poprawa komunikacji i koordynacji działań pomiędzy organizacjami międzynarodowymi odpowiedzialnymi za reagowanie na zagrożenia.

Na podobnych zasadach funkcjonuje system zarządzania kryzysowego w Polsce. Kompleksowe zarządzanie kryzysowe w przypadku ataku terrorystycznego i wszelkich innych sytuacji kryzysowych obejmuje cztery zasadnicze fazy: zapobieganie, przygotowanie, reagowanie i odbudowę⁴².

ZAKOŃCZENIE

Terroryzm znacznie wpływa na ograniczenie ruchu turystycznego i jest zjawiskiem negatywnym zwłaszcza dla gospodarki państw, które w głównej mierze opierają się na turystyce. Powoduje też straty materialne i niematerialne wśród poszkodowanych i świadków, a także doprowadza do śmierci wielu ludzi. Akty terrorystyczne, które miały miejsce w ciągu kilkudziesięciu ostatnich lat na całym świecie, w tym w miejscach typowo turystycznych, pociągnęły za sobą potrzebę rozwoju międzynarodowego systemu walki z tym zjawiskiem poprzez koordynację wysiłków różnych państw. Europa pozostaje jednym z najbezpieczniejszych miejsc na świecie, dlatego jest również atrakcyjna dla turystów. Unia Europejska po zamachach w Madrycie i Londynie z 2004 i 2005 roku podjęła szereg działań i zobowiązań, które mają wpływać na zwiększenie poziomu bezpieczeństwa i zapobieganie ter-

---

⁴² Więcej zob. np. T. Bąk, *Zarządzanie kryzysowe w przypadku zamachu terrorystycznego*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2010, nr 3 (157), s. 76–96.

roryzmowi, a ich ważnym ogniwem jest współpraca państw członkowskich. Polska również proponuje rozwiązania, które mają zapewnić bezpieczeństwo obywatelom podróżującym po świecie. Są to zarówno aktualizowane informacje i porady dostępne na stronach rządowych, jak i serwisy typu „Odysseusz” czy aplikacje jak iPolak. Ponadto w Polsce i za granicą działają służby mające w swych zadaniach działania kontrterrorystyczne. Jak pokazują powyższe rozważania, bezpieczeństwo ruchu turystycznego odnosi się nie tylko do miejsca destynacji, ale również do wszystkich etapów podróży, a jego zapewnianie rozpoczyna się już na etapie planowania wyjazdu. Wymaga nie tylko rozwiązań politycznych czy systemowych, ale również rozważań ze strony turystów.

BIBLIOGRAFIA

- Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/abw> (dostęp: 20.06.2020).
- Agencja Wywiadu, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/aw> (dostęp: 20.06.2020).
- Bąk T., *Zarządzanie kryzysowe w przypadku zamachu terrorystycznego*, „Zeszyty Naukowe WSOWL” 2010, nr 3 (157), s. 76–96.
- Bernacka R.E., Sawicki B., Mazurek-Kusiak A.K., *Terroryzm a turystyka w opinii uczestników ruchu turystycznego oraz wybrane cechy osobowości*, „Roczniki Naukowe Wyższej Szkoły Wychowania Fizycznego i Turystyki w Białymstoku” 2015, nr 2 (12), s. 56–66.
- Bezpieczeństwo podczas pobytu za granicą*, „Administracja SGH”, https://ssl-administracja.sgh.waw.pl/pl/cpm/wymiana_miedzynarodowa/wyjezdajacy/programy/Strony/bezpieczenstwo_za-granica.aspx (dostęp: 20.06.2020).
- Bezpieczne wakacje!*, „Ministerstwo Sportu – Portal Gov.pl”, 24.06.2017, <https://www.gov.pl/web/sport/bezpieczne-wakacje> (dostęp: 26.06.2020).
- Czop N., *Terroryzm a bezpieczeństwo w turystyce*, praca licencjacka napisana pod kierunkiem dra inż. Pawła Pajorskiego na Wydziale Bezpieczeństwa i Nauk Społeczno-Prawnych Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego „Apeiron” w Krakowie, Kraków 2020.
- Gawliczek P., *Terroryzm z wykorzystaniem broni masowego rażenia (mega-terroryzm) jako zagrożenie asymetryczne. Formy przeciwdziałania*, Warszawa 2007.

- Informacje dla podróżujących*, „Ministerstwo Spraw Zagranicznych – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/dyplomacja/informacje-dla-podrozujacych>(dostęp: 10.12.2020).
- Institucje i służby*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/institucje-i-sluzby> (dostęp: 20.06.2020).
- Jałoszyński K., *Organy administracji rządowej wobec zagrożeń terrorystycznych. Policja w walce i przeciwdziałaniu terroryzmowi*, Bielsko-Biała 2009.
- Jednostka Wojskowa GROM*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/wojska-specjalne> (dostęp: 20.06.2020).
- Kampania „4U – uważaj, uciekaj, ukryj się, udaremnij atak!”*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/kampania-4u--uwazaj-uciekaj-ukryj-sie-udaremnij-atak> (dostęp: 20.06.2020).
- Kapera I., *Terroryzm a turystyka w krajach arabskich na przykładzie Egiptu*, [w:] *Bezpieczeństwo w turystyce. Wybrane zagadnienia*, S. Sacha (red.), Kraków 2009, s. 9–21.
- Komunikat Komisji do Parlamentu europejskiego i Rady – Skuteczniejsza walka z terroryzmem /* COM/2007/0649 końcowy */*, „EUR-Lex”, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52007DCo649&from=EN> (dostęp: 20.06.2020).
- Mallinson H., *Is your 2018 summer holiday safe? Most dangerous destinations in Europe mapped*, “Express.co.uk”, 11.06.2018, <https://www.express.co.uk/travel/articles/971531/safe-holiday-summer-2018-europe-terrorism-fco-travel-advice> (dostęp: 10.04.2020).
- Marczak M., *Wpływ terroryzmu na rozwój turystyki międzynarodowej*, „Zeszyty Naukowe” 2012, nr 738: *Ekonomiczne problemy turystyki*, nr 4 (20), s. 89–102.
- Mrózek K., *Zagrożenie Europy aktami terroryzmu – potencjalne cele*, „Security, Economy & Law” 2014, nr 4 (1/2014), s. 41–61, http://security-economy-law.pl/wp-content/uploads/2015/07/3.SEL_1_41-61.pdf (dostęp: 20.06.2020).
- Największe ataki terrorystyczne na turystów*, „Newsweek.pl”, 19.03.2015, <https://www.newsweek.pl/swiat/najwieksze-ataki-terrorystyczne-na-turystow/djhh9xn> (dostęp: 25.05.2020).

- Piwowarski J., *Nauki o bezpieczeństwie. Zagadnienia elementarne*, Kraków 2016.
- Pokruszyński W., Piwowarski J., *Bezpieczeństwo. Teoria i praktyka*, Kraków 2019.
- Policja*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/policja> (dostęp: 20.06.2020).
- Służba Kontrwywiadu Wojskowego*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/skw> (dostęp: 20.06.2020).
- Służba Wywiadu Wojskowego*, „Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Administracji – Portal Gov.pl”, <https://www.gov.pl/web/mswia/sww> (dostęp: 20.06.2020).
- Tanaś S., *Znaczenie ludobójstwa i terroru w turystyce poznawczej*, „Turyzm” 2013, nr 23 (1), s. 7–16.
- Ustawa z dnia 24 maja 2002 r. o Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz Agencji Wywiadu (Dz. U. 2002 nr 74 poz. 676).

CITE THIS ARTICLE AS:

N. Czop, *Terroryzm a bezpieczeństwo w turystyce*, „Security, Economy & Law” 2/2020 (XXVII), s. 14–32, DOI: 10.24356/SEL/27/2.

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2020 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow